

Ольга ІВАННІКОВА,

orcid.org/0000-0002-9944-9240

здобувач освіти ступеня доктора філософії

Комунального закладу вищої освіти

«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

(Одеса, Україна) *slavinskaolga96@gmail.com*

Тетяна ГАРАЧУК,

orcid.org/0000-0002-2019-8515

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної і початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

(Одеса, Україна) *tanya.garachuk@gmail.com*

МОВНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті, на основі аналізу лінгвістичних, психолого-педагогічних та фахових літературних джерел, досліджено історико-теоретичний аспект розвитку поняття «мовно-комунікативна компетентність педагога». Виокремлено, потрактовано та уточнено сутність, зміст та структуру основних понять дослідження «компетентність», «мовна компетентність», «комунікативна компетентність», «мовно-комунікативна компетентність майбутніх учителів початкових класів». Зокрема, поняття «компетентність» розглянуто як багатокомпонентний конструкт, що характеризується наявними знаннями, вміннями, навичками, культурними особливостями і психологічними якостями фахівця, які сприяють ефективності професійної діяльності. Уточнено, що «мовна компетентність» – це теоретичні знання мовних одиниць і категорій мови, а також знання з мовознавства, які забезпечують правильне користування мовою відповідно до умов спілкування та діяльності. «Комунікативна компетентність» трактовано як вмотивована здатність до комунікації із застосуванням мовленнєвої системи в різних умовах та соціальних сферах, соціально, психологічно, лінгвістично та професійно зумовлена. Зауважено, що комунікативна компетентність вчителя початкових класів, як представника соціономічної професійної сфери, визначається лінгвістичними, соціальними, професійними, психологічними знаннями, вміннями та навичками адекватного їх застосовування в комунікаційних ситуаціях, ґрунтується на досвіді і відповідає професійній спрямованості, ситуації та умовам спілкування. «Мовно-комунікативна компетентність педагога» визначено як процес оволодіння і використання мовних засобів у різноманітних комунікативних ситуаціях відповідно до їх цілей та змісту для встановлення взаєморозуміння з навколишніми людьми. Мовно-комунікативна компетентність складається з єдності індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного та практично-діяльного компонентів. Мовно-комунікативну компетентність майбутнього вчителя початкових класів ми визначаємо, як невід’ємну складову його професійної компетентності, яка ґрунтується на досконалому знанні і володінні мовними і позамовними комунікативними засобами, має практичне спрямування, заснована на знаннях з лінгвістики, психології та педагогіки.

Ключові слова: мовлення, компетентність, мовна компетентність, комунікативна компетентність, мовно-комунікативна компетентність, майбутній учитель початкових класів.

Olga IVANNIKOVA,

orcid.org/0000-0002-9944-9240

PhD Postgraduate

Odessa Regional Academy of In-Service Education

(Odesa, Ukraine) *slavinskaolga96@gmail.com*

Tetiana HARACHUK,

orcid.org/0000-0002-2019-8515

Doctor of Philosophy,

Assistant Professor at the Preschool and Primary Education Department

Odessa Regional Academy of In-Service Education

(Odessa, Ukraine) *tanya.garachuk@gmail.com*

LANGUAGE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A TEACHER: HISTORICAL AND THEORETICAL ASPECT

In the article, based on the analysis of linguistic, psychological-pedagogical and professional literary sources, the historical-theoretical aspect of the development of the concept of “linguistic-communicative competence of a teacher” is investigated. The essence, content and structure of the main research concepts “competence”, “language competence”, “communicative competence”, “language-communicative competence of future primary school teachers” have been singled out, interpreted and clarified. In particular, the concept of “competence” is considered as a multi-component construct characterized by available knowledge, abilities, skills, cultural features and psychological qualities of a specialist that contribute to the effectiveness of professional activity. It is clarified that “language competence” is theoretical knowledge of language units and categories of language, as well as knowledge of linguistics, which ensure the correct use of language in accordance with the conditions of communication and activity. “Communicative competence” is interpreted as a motivated ability to communicate using the speech system in various conditions and social spheres, socially, psychologically, linguistically and professionally conditioned. It is noted that the communicative competence of a primary school teacher, as a representative of the socio-economic professional field, is determined by linguistic, social, professional, psychological knowledge, abilities and skills of their adequate application in communication situations, is based on experience and corresponds to the professional orientation, situation and conditions of communication. “Linguistic and communicative competence of a teacher” is defined as the process of mastering and using language means in various communicative situations in accordance with their goals and content to establish mutual understanding with the surrounding people. Linguistic-communicative competence consists of the unity of individual-personal, motivational-volitional, social-psychological, individual-communicative and practical-activity components. We define the linguistic and communicative competence of the future primary school teacher as an integral component of his professional competence, which is based on perfect knowledge and mastery of linguistic and non-linguistic means of communication, has a practical orientation, is based on knowledge, linguistics, psychology and pedagogy.

Key words: *speech, competence, language competence, communicative competence, language-communicative competence, future primary school teacher.*

Постановка проблеми. Становлення професіоналізму фахівця здійснюється в умовах постійного навчання, безпосередньої взаємодії та спілкування. В останні десятиріччя спостерігаємо неухильний розвиток освітньої, комп'ютерної, інформаційної, економічної, управлінської, комерційної та правової сфер професійної діяльності, відтак сфера комунікації значно ускладнилася – з'явилися нові професійні «ролі», які допомагають спілкуватися з представниками різних спільнот.

Успішна комунікація – одна з найважливіших умов, що забезпечує можливість оцінити ситуацію спілкування в різних умовах та з різною кількістю співрозмовників. Спілкуючись, ми робимо соціально значущий вибір з великого переліку можливих засобів мовленнєвої та немовленнєвої комунікації, обираючи найбільш доцільні для вираження своїх думок у конкретній ситуації. Спілкування, переважно, розглядають як сукупність зв'язків і взаємодій, що виникають і встановлюються між людьми в процесі їхнього спільного життя. Вибір засобів комунікації сприяє формуванню та осмисленню певних професійних і соціальних ситуацій. Мова і мовлення утворюють непорушну єдність, адже мовлення – це спосіб використання мовних засобів, це особлива здатність людей, яка забезпечує їхню пізнавальну діяльність, засвоєння та передачу цінностей матеріальної та духовної культури від покоління до покоління.

Процес підготовки майбутнього педагога передбачає не тільки високий рівень знання мови, а й використання спілкування як професійно значущого явища, що і визначає ефективність професійної самореалізації. Відтак, на різних рівнях і етапах професійної діяльності, в умовах постійної взаємодії, мовно-комунікативна компетентність є невід'ємним компонентом педагогічної діяльності.

Дослідження формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, наразі відзначається актуальністю, оскільки це одна з ключових компетентностей, що забезпечує професійність учителя, ефективність його роботи, партнерські засади взаємодії всіх учасників освітнього процесу, особливо в умовах впровадження концепції НУШ. Учитель повинен досконало володіти всіма засобами комунікації, дискурсивними навичками, бути відкритим до діалогу і вміти вирішувати конфліктні ситуації – все це обумовлює необхідність та актуальність нашого дослідження.

Аналіз досліджень. Вітчизняні вчені значну увагу приділяють питанню сутності, змісту та структури мовно-комунікативної компетентності педагогів, зокрема різні її аспекти досліджували: лінгвісти та психолінгвісти (О. Горошкіна, А. Девіс, М. Канале, О. Копусь, О. Корніяк, І. Соколова, Н. Хомський, І. Хом'як, С. Яворська та ін.); психологи (Г. Бенеш, Р. Білоус, Г. Богин, А. Бон-

даренко, С. Герасіна, І. Грузіна, І. Ковальчук, Ю. Косенко, В. Семиченко, Т. Симоненко, В. Ткаченко, Т. Ханецька, Н. Шевченко та ін.); педагоги (В. Безрук, Л. Березовська, І. Бех, М. Вашуленко, А. Волосенко, О. Добротвор, М. Докторович, Т. Дрозд, Л. Заболоцька, Л. Капська, О. Кисельова, Г. Мазур, Л. Мамчур, Н. Мельник, М. Пентиліук, О. Савченко, Е. Тарасов, В. Ткаченко, Т. Хома та ін.).

Різні аспекти мовно-комунікативної компетентності педагогів розглядалися у працях зарубіжних науковців, зокрема основоположників англійської лінгвістики: Н. Хомський вперше визначив мовну компетентність (Хомський, 2000; 89); Д. Хаймс, М. Кенел і М. Свейн працювали над формулюванням комунікативної компетентності (Hymes, 1992) (Canale, Swaine, 1980; 20); Х. Вебер, А. Девіс, Д. Річардс, Д. Платт та інші розширили і доопрацювали поняття комунікативної компетентності (Davies, 2019) (Richards, Platt, 1985). Слід зазначити, що концепції М. Кенела, М. Свейна, Д. Річардса, Д. Платта лягли в основу сучасних досліджень мовно-комунікативної компетентності дорослих та були використані при розробці Загальноєвропейських рекомендацій щодо мовної освіти (Common European, 2017). Учені окремо досліджували мовну компетентність, комунікативну компетентність та їх складові, проте, в означених дослідженнях немає чіткого визначення мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Мета статті – висвітлити історико-теоретичний аспект розвитку поняття «мовно-комунікативна компетентність педагога».

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетентність» було введено в науковий обіг для вирішення проблеми соціалізації людини, визначення набутих знань, умінь, навичок та навчальних досягнень особистості, необхідних для її самореалізації, соціальної інтеграції та працевлаштування. Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performances and Instruction) трактує компетентність як сукупність знань, умінь, навичок і відносин, які забезпечують кваліфіковане здійснення навчальної діяльності, виконання професійних завдань. Як зауважено дослідником, компетентність забезпечує ефективне здійснення професійних обов'язків, діяльності і функцій з метою набуття певних галузевих професійних стандартів (Turner, 1995; 216–328).

А. Волосенко, М. Докторович компетентність визначають як спроможність до реалізації особистісних та професійних можливостей з метою ефективної професійної діяльності. Компетент-

ність ґрунтується на знанні теоретичних засад професійної діяльності, що дають змогу реалізувати теоретичні знання в практичному плані; це рівень професіоналізму, що досягається через опанування необхідними компетенціями, володінням певним рівнем культури та відповідністю кваліфікаційним вимогам (Волосенко, 2012; 140), (Докторович, 2010; 65).

Компетентність, за Н. Мельник, це ключова характеристика, що передбачає володіння знаннями та вміннями, які характеризуються мобільністю, гнучкістю застосування в професійній діяльності та критичністю оцінки результатів діяльності (Мельник, 2017; 55). Такі погляди тотожні думці І. Беґа, який під «компетентністю» розуміє обізнаність особистості в певній сфері діяльності і спроможність розкрити свій потенціал у практичній діяльності (Беґа, 2009; 26).

Т. Гарачук, Н. Аркавенко, В. Щур узагальнюючи погляди зарубіжних та вітчизняних науковців, трактують поняття «компетентність» як інтегративну характеристику особистості, яка реалізується в діяльності і визначає ефективність вирішення поставлених задач. «Компетентність», головним чином, заснована на знаннях, вміннях, навичках, соціальному і професійному досвіді, особистісних переконаннях і ціннісних орієнтирах (Гарачук, 2021; 90).

Ми погоджуємось з попередніми трактуваннями і вважаємо, що «компетентність» – це багатоконпонентний конструкт, який характеризується наявними знаннями, вміннями, навичками, певними особливостями і психологічними якостями фахівця, які сприяють ефективності професійної діяльності.

Зазначимо, дослідження поняття «мовно-комунікативна компетентність» ґрунтується на загальнонаукових, лінгвістичних, психологічних та педагогічних засадах, проте наше дослідження ґрунтується здебільшого на педагогічних засадах, тому більш докладно розглянемо педагогічний напрям наукових розвідок щодо сутності та змісту цього поняття.

Мовну компетентність учені-педагоги і мовознавці (О. Горошкіна, А. Нікітіна, Л. Заболоцька, І. Соколова та ін.) визначають як сукупність лінгвістичних знань, розуміння правил аналізу і синтезу мовних одиниць, які забезпечують можливість будувати й аналізувати синтаксичні одиниці, використовувати мовну систему з метою комунікації. У широкому сенсі – це рівень обізнаності певного суб'єкта чи групи суб'єктів зі знаковою системою мови або мов. Дослідники зауважують, що, часто, мовну компетентність можна розгля-

дати як процес набуття і розуміння мовних норм, що створилися в ході історичного розвитку мови і втілились в правилах фонетики, лексики, граматики, орфоєпії, семантики, стилістики та, відповідно до обставин, застосування їх у мовленні, тобто в процесі використання певної мови. Це явище має інтегративний характер і охоплює ряд спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, установок і стратегій мовної поведінки відповідно до конкретних умов спілкування. Відтак, мовна компетентність притаманна освіченій, культурній людині, розвиненій особистості (Горошкіна, 2007; 28), (Заболоцька, 2020), (Соколова, 2008; 56).

Зміст мовної компетентності (Л. Капська, М. Пентиліук) вбачають у засвоєнні категоріального апарату мови, знанні його функцій, розумінні та адекватному вживанні закономірностей і правил системно-структурних утворень семантичного, синтаксичного, морфологічного, фонологічного характеру, необхідних для розуміння і користування мовою в процесі мовлення, відповідно до граматичної природи висловлювання. Потрібно також враховувати зв'язок між мовними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для правильної реалізації знань. Як і будь-яка компетентність – мовна ґрунтується на опрацьованому лінгвістичному досвіді (Капська, 1997; 68), (Словник-довідник, 2003; 73).

Висновимо, мовна компетентність – це теоретичні знання мовних одиниць і категорій мови, а також знання з мовознавства, які забезпечують адекватне користування мовою відповідно до умов спілкування та діяльності.

У контексті дослідження зауважимо, вперше у словник і науковий обіг дефініція «комунікативна компетентність» була введена американським антропологом, лінгвістом Д. Хаймсом у 1972 р. На думку дослідника, комунікативна компетентність – це те, що має знати мовець, аби ефективно здійснювати процес спілкування, тобто бути в ньому компетентним. Таким чином, було розпочато дослідження різних аспектів та складових, що забезпечують комунікативну компетентність (Hymes, 1992). М. Кенел і М. Свейн визначили комунікативну компетентність як «синтез знання основних граматичних принципів, знання того, як мова використовується в соціальній установці щодо виконання комунікативних функцій і знання того, як висловлювання та комунікативні функції можуть комбінуватися відповідно до принципів дискурсу» (Canale, Swaine, 1980). Д. Ричардс, Д. Платт та Х. Вебер до комунікативної компетентності включили: граматику, словниковий запас, правила мовлення, сприйняття

і репродукування висловлювань різних типів (Richards, Platt, Weber, 1985). М. Кенел, досліджуючи соціолінгвістичний компонент комунікативної компетентності, додав до нього прагматичний компонент, що охоплює практичні навички використання мови та забезпечення успішного досягнення комунікативної мети, і дискурсивний компонент, який охоплює знання особистості, вжиті в спілкуванні (Canale, Swaine, 1980).

За період дослідження комунікативної компетентності сформувався достатньо багато наукових поглядів на структуру цього явища. Д. Хаймс виділив такі компоненти:

- 1) лінгвістичний (мовні правила);
- 2) соціолінгвістичний (діалектні правила мови);
- 3) дискурсивний (правила побудови осмисленого висловлювання);
- 4) стратегічний (правила встановлення та підтримки контакту зі співрозмовником).

Науковець підкреслює, що для повного розуміння конструкції комунікативної компетентності необхідно враховувати такі її складові, як комунікативно-діагностична (оцінка специфіки конкретної ситуації), комунікативно-прогностична (передбачення можливих наслідків взаємодії), комунікативно-програмуєча (підготовка до спілкування) (Hymes, 1992).

Як вважає А. Девіс, комунікативна компетентність поширюється на усне та письмове мовлення й присутня в усіх мовних сферах. Комунікативна компетентність, на думку вченого, складається з наступних компетенцій:

- 1) граматичні або лінгвістичні компетенції включають точність мови (наприклад, правопис, словниковий запас, побудова речень, вимова);
- 2) соціолінгвістичні компетенції визначають використання мови у відповідній манері або стилі в певному контексті, з урахуванням таких факторів як правила та соціальні умовності, статус учасників та культурні норми;
- 3) дискурсивні компетенції включають здатність поєднувати правильно сформовані фрази і речення в логічне і зв'язне повідомлення в певному стилі, бути відправником і одержувачем повідомлень і, відповідним чином, чергувати ці ролі в усній та письмовій мові;
- 4) стратегічні компетенції включають розробку різних стратегій (як і коли вступати в розмову або виходити з неї, порушувати мовчання, утримуватись у розмові, працювати зі стратегіями продовження спілкування тощо) (Davies, 2019).

Отже, комунікативна компетентність, на думку зарубіжних дослідників, це знання мовних

категорій втілених у практику мовленнєвої взаємодії. Комунікативна компетентність заснована на свідомому соціально зумовленому сприйнятті та репродукуванні висловлювань з певною комунікативною метою. На процес формування та розвитку комунікативної компетентності впливають соціальні, психологічні, мовні, культурологічні та інші чинники.

Сучасні дослідники (В. Безрук, О. Добротвор, Т. Хома та ін.) доводять, що комунікативна компетентність складається з мовних, психологічних та соціальних характеристик. При аналізі мовних характеристик, у першу чергу, варто враховувати обсяг словникового запасу, рівень загальної грамотності, сформованість аналітичних навичок, рівень мовної активності особистості, а психологічною основою є вміння правильно оцінювати поведінку партнера, уміння передбачити наявність мотивації як до спілкування, так і до розвитку власного потенціалу у відповідній сфері. Підкреслено, що соціальні характеристики відображають рівень соціальної активності, здатність адекватно сприймати соціальну ситуацію та здатність адаптуватися до її змін (Безрук, 2017; 23–27), (Хома, 2018; 203–206).

На думку І. Ковальчук та М. Обозова, існує два основні способи інтерпретації поняття «комунікативна компетентність». По-перше, це явище можна визначити, як здатність людини орієнтуватися у різних комунікативних ситуаціях з урахуванням чуттєвого і раціонального досвіду; по-друге, цей конструкт може свідчити про здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем за рахунок розуміння динамічних процесів, що відбуваються як у власній психіці, так і в психічних структурах інших індивідів. Учені наголошують, що комунікативну компетентність не слід вважати постійною якістю, оскільки вона має тенденцію трансформуватися у процесі засвоєння людиною соціокультурних норм поведінки та моделей соціального співіснування (Ковальчук, 2010; 167–176).

Цієї ж думки дотримуються Г. Мазур і В. Теслюк, виділяючи ряд істотних ознак комунікативної компетентності: 1) наявність інтелектуальних здібностей особистості; 2) прояв інтелектуальних здібностей здійснюється за допомогою діяльності, а мова є важливим елементом. Вищеписані ознаки свідчать, що комунікативна компетентність, на думку дослідників, це складне комунікативне уміння, що формується у процесі природної адаптації людини до умов життя у певному середовищі чи ході спеціально організованого процесу педагогічного впливу (Мазур, Теслюк, 2013; 227–232).

О. Добротвор узагальнює і визначає три основні підходи як до пояснення предмета спілкування, так і до визначення сутності комунікативної компетентності: інформаційний, лінгвістичний та функціональний. Представники інформаційного підходу акцентують увагу на вивченні психологічних особливостей отримання та передачі інформації, характеристик комунікатора та засобів комунікації. Цей підхід дозволяє відтворити загальну схему конкретної комунікативної взаємодії і дослідити її внутрішню природу. Прихильники лінгвістичного підходу, в якості основи спілкування, виділяють акт мовлення, тому їхній науковий інтерес зосереджений у сфері мовленнєвої діяльності. Зміст функціонального підходу полягає в присвоєнні феномену спілкування статусу своєрідного виду діяльності, що визначає необхідність вивчення комунікативної компетентності виключно в контексті діяльності особистості (Добротвор, 2013; 56–62).

Підкреслимо, комунікативна компетентність, на думку сучасних українських педагогів, це вмотивована здатність до комунікації із застосуванням мовленнєвої системи в різних умовах та соціальних сферах, соціально, психологічно, лінгвістично та професійно зумовлена; це загальнолюдська здатність, завдяки якій проявляється сформованість інтелекту і свідомості.

Заслужують на увагу в цьому контексті результати дослідження Л. Березовської, Ю. Косенко та Є. Руденського, які визначають три рівня комунікативної компетентності: 1) соціонормативний досвід як основа когнітивного компонента (знання загальноприйнятих у відповідному соціумі норм спілкування); 2) сигніфікація – система специфічних символів та правил їх застосування в акті комунікативної взаємодії; 3) рівень дії передбачає персоніфікацію спілкування, тобто врахування специфіки конкретної ситуації (Березовська, 2019; 162–172), (Косенко, 2012; 131–136).

У роботах О. Корніяка наголошується на тому, що в структурі комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій можна виділити такі компетенції як комунікативно-мовленнєва, інтерактивна та перцептивна. За допомогою цих компетенцій фахівець у ході комунікативної діяльності може здійснювати адекватний обмін інформацією (розуміння її змісту та формулювання впорядкованих думок), продукувати стратегії взаємодії (встановлення конструктивного контакту) та повноцінно сприймати вербальні та невербальні сигнали співрозмовника (Корніяк, 2011; 33–45).

Згідно з поглядами Ю. Косенко та Л. Мамчур, для ефективного виконання завдань професійної діяльності людина повинна досконало володіти мовною компетентністю та мати такі усталені елементи комунікативної компетентності, як:

1) уміння здійснювати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в контексті якої буде здійснено акт зв'язку;

2) уміння запрограмувати процес комунікації відповідно до його специфіки;

3) уміння керування ходом комунікативного процесу завдяки соціально-психологічним механізмам;

4) можливість встановлення контакту на різній психологічній дистанції;

5) динамічність та адекватність при зміні психологічних позицій (Косенко, 2012; 131–136), (Мамчур, 2006; 203–209).

Комунікативна компетентність вчителя початкових класів - типового представника соціономічних професій, визначається науковцями (Л. Капська, Т. Хома та ін.) як широке коло простих і складних комунікативних умінь. Прості вміння – це вміння вербальної і невербальної комунікації (різні типи мовлення і слухання, доречне використання позамовних засобів комунікації), вміння розподіляти увагу, здатність до соціальної перцепції, емпатії, прогностичні вміння, щодо результативності спілкування, репрезентативні вміння відповідно до аудиторного запиту, керування власними діями в спілкуванні тощо. До складних умінь належать: встановлення ділового і емоційного контакту зі співрозмовником, пристосовування до умов і вимог спілкування, створення ситуацій «комунікативної атаки», керування ініціативою в комунікації, спрямування взаємодії на вирішення педагогічних завдань (Капська, 1997), (Хома, 2018).

Заслугове на увагу узагальнене визначення комунікативної компетентності запропоноване Т. Дрозд, – це особистісне надбання, яке формується з рефлексії, емпатії, здібності до децентрації та прогнозування, наявність комунікативної толерантності, діалогічної спрямованості у спілкуванні. Понятійно-операційна складова конструкту представлена знаннями та уміннями, які забезпечують ефективне вирішення комунікативних педагогічних задач (Дрозд, 2013; 48).

Отож, комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкових класів, як майбутнього представника соціономічної професійної сфери, визначається соціальними, психологічними, лінгвістичними, професійними знаннями, вміннями та навичками адекватного їх застосування в комунікативних ситуаціях, ґрунтується на досвіді і від-

повідає професійній спрямованості, ситуаціям та умовам спілкування.

У контексті дослідження, нами визначено мовно-комунікативну компетентність як процес оволодіння і використання мовних (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) засобів у різноманітних комунікативних ситуаціях відповідно до їх цілей та змісту для встановлення взаєморозуміння з навколишніми людьми. Мовно-комунікативна компетентність складається з єдності індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного та практично-діяльнісного компонентів (Славінська, 2022; 383–386).

Мовно-комунікативна компетентність у професійному стандарті «Вчителя початкових класів» визначається, як «здатність до спілкування державною мовою; знання українського правопису; володіння інтонаційними та позамовними (міміка, жести, рухи) засобами виразності мовлення; вміння здійснювати професійну усну та письмову комунікацію засобами державної мови та застосовувати прийоми збагачення усного й писемного мовлення учнів, відповідно до конкретної теми чи певного мовного рівня; здатність розвивати мовно-комунікативну компетентність в учнів; знати стратегії комунікації; вміти формувати в учнів здатність до взаєморозуміння /міжособистісної взаємодії/ засобами активної і пасивної комунікації» (Професійний стандарт, 2017).

На наш погляд, така характеристика поняття «мовно-комунікативна компетентність» у подальшому потребує розширення, уточнення та деталізації. Тому, характеризуємо мовно-комунікативну компетентність майбутнього вчителя початкових класів як невід'ємну складову його професійної компетентності, яка ґрунтується на досконалому знанні і володінні мовними і позамовними комунікативними засобами, має практичне спрямування, заснована на знаннях з лінгвістики, психології та педагогіки.

Висновки. Результативність професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів напряму залежить від сформованості мовно-комунікативної компетентності, адже це один з основних чинників успішного педагогічного функціонування. Нами проаналізовано наукові думки щодо сутності та змісту основних понять дослідження. Висновимо, науковці (педагоги, психологи, лінгвісти і психолінгвісти) не розглядають цілісно поняття «мовно-комунікативна компетентність», а досліджують поняття мовної та комунікативної компетентностей як окремих наукових категорій, які взаємозумовлені та тісно пов'язані між собою.

Мовну компетентність переважно трактують як знання мови, її правил та співвідношень, а комунікативну компетентність як ієрархічно організовану структуру, що включає знання норм і правил протікання природних актів спілкування і визначає рівень успішності особистості у сфері встановлення ефективного спілкування та взаємодії з іншими людьми. Нами мовно-комунікативна компетентність майбутнього фахівця потрактовано як процес оволодіння і використання мовних (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) засобів у різноманітних комунікативних ситуаціях відповідно

до їх цілей та змісту для встановлення взаєморозуміння з навколишніми людьми. На нашу думку, мовно-комунікативна компетентність складається з єдності індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного та практично-діяльного компонентів.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в аналізі сучасного стану формування мовно-комунікативної компетентності педагогів, а також у виокремленні її особливостей розвитку саме майбутніх учителів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безрук В. Комунікативна компетентність в контексті сучасних дослідницьких концепцій та підходів. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса, 2017. Вип. 1. С. 23–27.
2. Березовська Л. Рівні сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2019. № 7. С. 162–172.
3. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2009. № 2. С. 26–31.
4. Волосенко А. Формування професійної компетентності як важливий чинник творчої самореалізації майбутнього вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини*. Умань, 2012. Вип. 6. С. 140–150.
5. Гарачук Т., Аркавенко Н., Щур В. Аналіз сутності понять «компетентність» і «компетенція» у системі психолого-педагогічних категорій. *Початкова освіта у контексті шкільних змін: теорія, методика, практика, досвід : монографія / за ред. проф. В. Ягоднікової*. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2021. С. 78–98.
6. Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Культура мовлення вчителя-словесника. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2007. 112 с.
7. Добротвор О. В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, 2013. Вип. 3. С. 56–62.
8. Докторович М. О. Професійна компетентність соціального педагога. *Вісник Глухівського ДПУ*. Глухів, 2010. Вип. 15. С. 64–69.
9. Дрозд Т. М. Комунікативна компетентність вчителя: теорія і практика. Науково-методичний посібник. Вінниця : ММК, 2013. 124 с.
10. Заболоцька Л. А. Педагогічні умови формування комунікативних умінь учителя. 15.05.2020. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/14.pdf> (дата звернення 03.01.2023).
11. Капська Л. Педагогіка живого слова : Навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 140 с.
12. Ковальчук І. В. Проблема комунікативної компетентності у вітчизняній та зарубіжній психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія і педагогіка. Острог, 2010. Вип. 14. С. 167–176.
13. Корніак О. М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2011. Вип. 8. С. 33–45.
14. Косенко Ю. В., Левченко Л. С. Соціально-психологічні фактори комунікативної компетентності особистості. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 12: Психологічні науки. Київ, 2012. Вип. 39. С. 131–136.
15. Мазур Г. С., Теслюк В. М. Поняття комунікативної компетентності: наукові підходи та визначення сутності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ, 2013. Вип. 192(2). С. 227–232.
16. Мамчур Л. І. Комунікативна компетентність особистості: її роль і значення в успішному спілкуванні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини*. Умань, 2006. Вип. 2. С. 203–209.
17. Мельник Н. І. Феномен «професійної компетентності» в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2017. № 28. С. 54–60.
18. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 373. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення: 10.02.2023).
19. Славінська О. Мовно-комунікативна компетентність: сутність поняття. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Вип. 11. Вінниця, 2022. С. 383–386.
20. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентиліук. Київ : Слово, 2003. 149 с.

21. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: монографія. Маріуполь : АРТ-ПРЕС, 2008. 400 с.
22. Хома Т. В. Комунікативна компетентність, її складові. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. Мукачів, 2018. Вип. 1. С. 203–206.
23. Хомський Н. Роздуми про мову. Передмова до українського видання Ф. Бецевич. Львів : Коло, 2000. 352 с.
24. Davies A. (2019). Communicative Competence Aspects of the Native Speaker. Chapter 6. *From the book The Native Speaker*. URL: . (дата звернення 10.02.2023).
25. Canale M., Swaine M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 47 p.
26. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment Language policy unit, Strasbourg. 278 p. URL : <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>.
27. Hymes D. (1992). «On Communicative Competence» in J. B. Pride and Holmes, (eds.) : *Sociolinguistics*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Education. URL : <https://elibrary.ru/item.asp?id=30576332>.
28. Richards J., Platt J., Weber H. (1985) *The Longman Dictionary of Applied Linguistics*. London : Longman. 323 p.
29. Turner R. H. (1995). Role-taking, role standpoint, and reference group behavior. *American Journal of Sociology*. V. 61. P. 216–328.

REFERENCES

1. Bezruk V. Komunikatyvna kompetentnist v konteksti suchasnykh doslidnytskykh kontseptsii ta pidkhodiv [Communicative competence in the context of modern research concepts and approaches]. *Actual problems of public administration*. Odesa, 2017. Vol. 1. P. 23–27 [in Ukrainian].
2. Berezovska L. Rivni sformovanosti komunikatyvno-movlennievoi kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Levels of formation of communicative and speech competence of future social workers in the process of professional training]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Sumy, 2019. № 7. P. 162–172 [in Ukrainian].
3. Bekh I. D. Teoretyko-prykladnyi cenc kompetentnicoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and applied value of the competent approach in pedagogy]. *Pedagogy and psychology*. Kyiv, 2009. No. 2. P. 26–31 [in Ukrainian].
4. Volosenko A. Formuvannya profesiinoi kompetentnosti yak vazhlyvyi chynnyk tvorchoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia [The formation of professional competence as an important factor in the creative self-realization of the future teacher]. *Problems of modern teacher training: coll. of science Uman Ave. state ped. University named after P. Tychny*. Uman, 2012. Vol. 6. P. 140–150 [in Ukrainian].
5. Harachuk T., Arkavenko N., Shchur V. Analiz sutnosti poniat «kompetentnist» i «kompetentsiia» u systemi psykholoho-pedahohichnykh katehori [Analysis of the essence of the concepts "competence" and "competence" in the system of psychological and pedagogical categories]. *Primary education in the context of school changes: theory, methodology, practice, experience: monograph / edited by Prof. V. Yagodnikova*. Uman: Publisher «Sochinsky M. M.», 2021. P. 78–98 [in Ukrainian].
6. Horoshkina O. M., Nikitina A. V. Kultura movlennia vchytelia-slovesnyka [The speech culture of a dictionary teacher]. *Luhansk: SPD Reznikov V. S.*, 2007. 112 p. [in Ukrainian].
7. Dobrotvor O. V. Komunikatyvna kompetentnist yak predmet naukovoho doslidzhennia [Communicative competence as a subject of scientific research]. *Pedagogical process: theory and practice*. Kyiv, 2013. Issue 3. P. 56–62 [in Ukrainian].
8. Doktorovych M. O. Profesiina kompetentnist sotsialnoho pedahoha [Professional competence of a social teacher]. *Bulletin of the Glukhiv DPU*. Glukhiv, 2010. Vol. 15. P. 64–69 [in Ukrainian].
9. Drozd T. M. Komunikatyvna kompetentnist vchytelia: teoriia i praktyka [Communicative competence of the teacher: theory and practice]. *Scientific and methodological manual*. Vinnytsia: MMK, 2013. 124 p. [in Ukrainian].
10. Zabolotska L. A. Pedahohichni umovy formuvannya komunikatyvnykh umin uchytelia [Pedagogical conditions for the formation of the teacher's communicative skills]. 15.05.2020. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/14.pdf>. (application date 03.01.2023) [in Ukrainian].
11. Kapska L. Pedahohika zhyvoho slova : Navch.-metod. Posibnyk [Pedagogy of the living word]: Teaching method. manual. Kyiv: IZMN, 1997. 140 p. [in Ukrainian].
12. Kovalchuk I. V. Problema komunikatyvnoi kompetentnosti u vitchyzniani ta zarubizhnii psykholohii [The problem of communicative competence in domestic and foreign psychology]. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*. Series: Psychology and pedagogy. Ostrog, 2010. Issue 14. P. 167–176 [in Ukrainian].
13. Korniyak O. M. Osoblyvosti rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv na riznykh etapakh yikh profesiinoho stanovlennia [Peculiarities of the development of communicative competence of specialists at different stages of their professional development]. *Psycholinguistics*. Pereyaslav-Khmelnitskyi, 2011. Issue 8. P. 33–45 [in Ukrainian].
14. Kosenko Yu. V., Levchenko L. S. Sotsialno-psykholohichni faktory komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti [Social and psychological factors of the communicative competence of the individual]. *Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU*. Series 12: Psychological Sciences. Kyiv, 2012. Issue 39. P. 131–136 [in Ukrainian].
15. Mazur H. S., Tesliuk V. M. Poniattia komunikatyvnoi kompetentnosti: naukovy pidkhody ta vyznachennia sutnosti [The concept of communicative competence: scientific approaches and definition of the essence]. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*. Series: Pedagogy, psychology, philosophy. Kyiv, 2013. Issue 192(2). P. 227–232 [in Ukrainian].

16. Mamchur L. I. Komunikatyvna kompetentnist osobystosti: yii rol i znachennia v uspishnomu spilkuvanni [Communicative competence of the individual: its role and significance in successful communication]. Collection of scientific papers of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. Uman, 2006. Issue 2. P. 203–209 [in Ukrainian].
17. Melnyk N. I. Fenomen «profesiinoi kompetentnosti» v ukrainskii ta yevropeiskii pedahohichnii teorii: porivnialnyi aspekt [The phenomenon of "professional competence" in Ukrainian and European pedagogical theory: a comparative aspect]. Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy. Kyiv, 2017. No. 28. P. 54–60 [in Ukrainian].
18. Profesiinyi standart «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard «Teacher of primary classes of a general secondary education institution» approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 31.05.2017. № 373, URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (date of application: 10.02.2023) [in Ukrainian].
19. Slavinska O. Movno-komunikatyvna kompetentnist: sutnist poniattia [Linguistic and communicative competence: the essence of the concept]. Actual problems of the formation of the teacher's creative personality in the context of continuity of preschool and primary education. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Internet Conference. Vol. 11. Vinnytsia, 2022. P. 383–386 [in Ukrainian].
20. Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky: navchalnyi posibnyk [Dictionary-handbook of Ukrainian language didactics: study guide] / col. authors under the editorship M. Pentylyuk. Kyiv: Slovo, 2003. 149 p. [in Ukrainian].
21. Sokolova I. V. Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia-filoloha za dvoma spetsialnostiamy [Professional training of the future teacher-philologist in two specialties]: monograph. Mariupol: ART-PRESS, 2008. 400 p. [in Ukrainian].
22. Khoma T. V. Komunikatyvna kompetentnist, yii skladovi [Communicative competence, its components]. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and psychology. 2018. Issue 1. P. 203–206 [in Ukrainian].
23. Khomskiy N. Rozdumy pro movu [Reflections on language]. Foreword to the Ukrainian edition by F. Betsevich. Lviv: Kolo, 2000, 352 p. [in Ukrainian].
24. Davies A. (2019). Communicative Competence Aspects of the Native Speaker. Chapter 6. From the book *The Native Speaker*. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.21832/9781853596247-007/pdf>
25. Canale M., Swaine M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. 47 p.
26. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment Language policy unit, Strasbourg, 2017. 278 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>
27. Hymes D. (1992). «On Communicative Competence» in J. B. Pride and Holmes, (eds.) : *Sociolinguistics*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Education. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=30576332>
28. Richards J., Platt J., Weber H. (1985). *The Longman Dictionary of Applied Linguistics*. London: Longman. 323 p.
29. Turner R. H. (1995). Role-taking, role standpoint, and reference group behavior. *American Journal of Sociology*. V. 61. P. 216–328